

בענין גרסה ועיון בתורה

העיון שובר חמדת תאות העולם ותענוגיוהגרסה – מרווה למי שתקפו יצרו

אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים (משלי כה, כא-כב). כי גחלים אתה חתה על ראשו וה' ישלם לך. פשוטו מבואר, והרמז שרמזו בו רז"ל¹ מכוון אל סודו ממש. שהרי הוא שטן הוא יצה"ר הוא מלאך המות. ור"ת א"ם ר'עב ש'ונאך הוא ראש, סוד 'רוש פתנים אכזר' שכל טומאת המחשבה תלויה בו, והוא תמיד רעב או צמא לתאוות העולם ולתענוגיו. וענין ההפרש שיש בין הרעב והצמא, לפי שבדרך טבע יש כח באדם לסבול את הרעב יותר מן הצמא. כך ר'עב נקרא היצה"ר, סוד ג"ר דמסאבותא כשהוא חומד בתאוות העולם ובתענוגיו, אבל אינו כל כך להוט ושוטף במרוצתו. ואז התיקון שלו הוא להאכילהו לחם – סוד לחמה של תורה להעמיק בה בעיון נמרץ, ועם זה ירצץ את מוחו [יעל ראשו]² ונכנסים ד"ת ויוצאים כנגדם דברי ליצנות וחמדת התאוות הכוזבות. ונקרא "צמא" כשקם בפתע פתאום והיה בלבו כאש בוער ונלאה לכלכל ולא יוכל, כשם שהצמא לא יוכל לסבול את צמאו. ואז התיקון שלו הוא שישקהו מים – סוד מימיה של תורה, להגות בה בסוד הגירסא לבד, כמי ששותה מים לצמאו². והוא סוד מ"ש המשוור: 'גרסה נפשי לתאבה', כי כאשר תאבה נפשו בתענוגי היצר המסית ומדיח מדרך טובה, אז גרסה נפשו בגירסתה של תורה, ובכך ירוה את צמאו במימיה של תורה ולא יוכל להתגבר עליו.

(עת לחננה, א, עמ' 85)

*

¹ אדר"נ פט"ז, ב וז"ל: יצה"ר אין לו תקנה אלא בדברי תורה [שהוא כאש] בלבד שנאמר: אם רעב שונאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חתה על ראשו.

² ראה לקמן ד"ה: כי אם בתורת ה' חפצו: אכילה הוא סוד העיון, והשתיה הוא סוד הגירסא.

כשיושב ובטל מד"ת הקליפה מתחמם מחום הקדושה

כשעוסק בתורה 'מתרבה' החום עד שנשרפת מזה

ומ"ש אחר כך: "כי גחלים אתה חתה על ראשו וה' ישלם לך". שהרי כבר ידוע כי 'ראש' פתנים אכזר נשרש בתוך מלכותא קדישא, וממנו מקבל סוד הגבורות, שהם "הגחלים" הנזכרים בענין. והוא סוד אמרם ז"ל (זח"ב כז, ב): רישיה סומקא כוורדא. אבל כשהאדם יושב ובטל מדברי תורה, הרשע הזה נהנה מחום הגבורות ומתחמם כנגד אורם, ואינו נכוה מגחלתם. ונהפוך הוא כשהאדם יושב ועוסק בדברי תורה הוי כאילו חתה את הגחלים על ראש הקליפה, שמרבה את חומם, ואז אינו נהנה מהם, אף כי הולך ונשרף בהם, שאש הגבורות מכלים אותו, והקליפה מתמעטת והקדושה מתגברת. שהוא סוד אמרם ז"ל (סוכה נב, א): וה' ישלימנו לך – יעשה שלום לך, בעוד שאתה עושה עמו מלחמה. (עת לחננה, א, עמ' 109)

*

השי"ת מבדיל עצלני העיון מכלל המעיינים מבקשי ה'

... והוא סוד גם כן מ"ש החכם: 'וגם את העולם נתן בלבם לברם האלקים ולראות שהם בהמה המה להם'. כי האנשים האלה שכל חפצם תמיד בעניני העולם ובוחרים לעמוד בסוד הנפש הגרועה כמ"ש¹, הטעם הוא מפני שהשי"ת חפץ לברותם ולהוציאם מכת

¹ לעמוד בסוד הנפש הגרועה – ולא לעלות לדרגת 'נשמה' שבא מתוך לימוד התורה,

כמ"ש - לפני זה שם וז"ל: "והנה העצל כדי להתנצל על עצלותו שאינו משתדל בעסק התורה כדי להעלות את חלקי 'נשמתו' בסדר המדרגות, פורש מן התורה לגמרי ואומר בלבו שאין ראוי לעסוק בה, לפי שיש סכנה עצומה להעמיק בה, וכל שכן בסודותיה העליונים, שהם סוד "הרחובות" של זוג העליון, מפני פחד החצונים ששומרים דרכיה ומטרידים את האדם מלהתעסק בה. וזה סוד אמרו: "שחל בדרך" שהוא הזוג התחתון – פשט ורמז של תורה. "ארי בין הרחובות" – סוד הדרש והסוד שבה, שכוללים את הפרדס. והרי העצל הזה מפני היראה הזו הרעה שיש בלבו, נשאר קרח מכאן ומכאן, ואינו זוכה כי אם למדרגת 'הנפש הגרועה' של העשיה כדי להתעסק בה בהבלי העולם.

המעיינים המבקשים את ה', ולהראות ברוע ענינם שהם בוחרים לעצמם להיות נמשלים אל הבהמות, כענין שנאמר אדם ביקר ולא יבין נמשל כבהמות נדמו. וסוד אמרו "ולא יבין", הוא מפני שהעליה ממדרגה למדרגה אינו נשלם כי אם על ידי הבינה – להעמיק בתורה ה' ולהוציא דבר מתוך דבר, כי הבינה בכח גבורותיה מקימה ומעלה, בסוד: אני בינה לי גבורה. והוא סוד גם כן אמרם ז"ל: ובתורה אתה עמל, שלא אמרו עתה לומד, לפי שהעליה ממדרגה למדרגה תלויה בעמל העיון ולא בנועם הגירסא. והוא סוד גם כן: יששכר חמור גרם, שהוא כחמור בעמל התורה, ועם זה יגרם וישכר כל הקליפות, ויפרוץ לו דרך לעלות אל הקדש פנימה [לדרגות הנשמה] ולחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו'. (עת לחננה, א, עמ' 109)

*

להכניע הס"מ צריך שירבה בעיון

'בדברים לא יוסר עבד כי יבין ואין מענה' (משלי כט, יט). "עבד" דא איהו עבדא בישא ס"מ חייבא. ולא יוסר בדברים, כי לבו קשה כאבן ואין כח בדברים לשבר אותו. ומפני זה המברר שמתלבש בלבוש העבד באחרית הימים, להכניעו תחת רבו, צריך שירבה בעיון, בסוד הבינה, שממנה הגבורות המנפצות ומתישות את כח העבד. וימעט בדיבור², שאין בו כח לעשות זה, והוא סוד אמרו "כי יבין ואין מענה". וכנגד זה אמר דוד המלך ע"ה: אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי. וגם זה סוד מ"ש: ישב בדד וידום כי נטל עליו, כלומר: ידום בשעה "שנטל עליו", שיש על צוארו משאם וסבלותם של הקליפות המכבידים את עולו. (עת לחננה, א, עמ' 222)

*

¹ כנ"ל בליקוט הקודם שמלך המשיח יפרוץ כל הגדרות, ונכנס לפורס.

² וימעט בדיבור – גרסת התורה, שאין בו כח – בדיבור בתורה, לעשות זה – נפץ ולהתיש את כח העבד, רק בעיון התורה.

עיון התורה שובר כל המניעות מלהגיע אל השכינה

[אשת חיל] "מי" ימצא, בסוד אמרם ז"ל: אין דברי תורה מתקיימים אלא 'במי' שממית עצמו עליהם, והוא סוד הבינה שנקרא מי כידוע. כי המבקש זאת אשת חיל צריך שיתבונן בעיון נמרץ, ובכח גבורות הבינה יתגבר על כל החצונים המתמצעים ויכניעם תחת רגליו, עד דאיתברו מקמיה כל מנעולין תקיפין, ויפתחו כל תרעין סתימין ויגיע עדיה. והוא סוד מ"ש בענין המשיח: והיתה מפתח בית דוד על שכמו ופתח ואין סוגר וסגר ואין פותח, ולפום צערא אגרא. (עת להננה, א, עמ' 285)

*

כחה של עיון התורה – להמשיך ישועה מחצונים הנאחזים

הגרסה אין בכחה לשבר את הקליפה

'רחוק מרשעים ישועה כי חקיך לא דרשו' (תהלים קיט, קנה). "ישועה" היא סוד 'הבינה' שממנה הישועה; אבל בכח 'ההתבוננות' שמעורר את הבינה להושיע, כי מצא מין את מינו ונעור¹. והישועה היא מן החצונים הנאחזים, והולכים וכלים בכח ההתבוננות שמעורר את הבינה להושיע על ידי גבורותיה המשברות ומנפצות את כל תוקף החצונים הנאחזים. ולכן אותם הרשעים המלוכלכים בטינופת העבירות ואינם מתעוררים להנצל כצבי מיד בעומק העיון ששרשו מן הבינה, הישועה רחוקה מהם בלי ספק ברזא דאמרן. וזה סוד "כי חקיך לא דרשו" בלשון דרישה ממש, שמשמע עומק העיון, ולא בגירסא בעלמא שכחה להמשיך הארה מן הקדושה ולא לשבר את הקליפה, ונמצא זה שקיל טיבותיה ושדי אחיזרי, לפי שהקליפות הנאחזות בו נהנות מטובו² ומתגברות להתיצב כנגדו, והכסיל בחשך הולך. מה שאין כן בעומק העיון, שעל ידו יוצאים 'דברי ליצנות' שהם סוד 'הקליפות' שהולכות ומתנפצות מעט מעט. וכנגדם נכנסים דברי

¹ כי מצא מין – עיון, בינה. את מינו – ישועה בינה.

² נהנות מטובו – מה שממשיך מתוך הגרסה. כי בהיותו 'מלוכלך בטינופת העבירות' נצרך לכח העיון שמשבר את הקליפה.

תורה, שהם הארות הקדושה מעט מעט, עד שיפתחו להם פתח כפתחו של אולם, והגבירה תירש את השפחה לגמרי, כלו הפך לבן טהור הוא.

עומק העיון בתורה משבר את כל תוקף החצונים גם של רשעים

ועדיין יש לדקדק בפסוק הזה אמרו "רחוק" ולא "רחוקה", והלא רחוק הוא תאר אל הישועה. והטעם נלע"ד, לפי שהוא דבר רחוק מהם¹ ואינה רחוקה מעצמה, כי תמיד היא פשוטה לקבל שבים. ומשמעו כמו "לישועה רחקה ממנו" (ישעיה נט, א). והטעם שהיא רחוקה מהם, לפי שהם מלוכלכים בטינופת העבירות, שהם סוד החצונים הנאחזים בהם, ונראה להם דבר מופלא ונמנע לצאת מתחת ידיהם, על כן הם אומרים וכאשר אבדנו ומוסיפין הרוה על הצמאה. ואינם יודעים כי עומק העיון בתורה ה', הוא המשבר את כל תוקף החצונים. וכאמרם ז"ל: אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ, כי איזה דבר קשה שיעמוד לפני גבורות הבינה. וברזא דא אמרו רז"ל: הלואי אותי עזבו ואת תורתי שמרו לפי שהמאור שבה מחזירם למוטב, והמאור הנזכר בדבריהם הוא סוד המאור הגדול – אי' עילאה שכחו גדול להאביד ולהרוס כל בנינים בלא צדק ועליות בלא משפט², והיה העקב למישור והרכסים לבקעה. (עת לחננה, א, עמ' 440)

*

הס"א אורבת תמיד למי שפורש מן הקדושה – עיון התורה, ללכדו

ברשתה

"יראת ה' ראשית דעת חכמה ומוסר אוילים בזו' (משלי א, ז). "יראת ה' ראשית דעת" לשם העתיד, שזאת יראת ה' דאיה סופא דדרגין [סוד המלכות] עתידה לעלות עד 'ראשית דעת' [שירותא דדרגין]. והאוילים שבזים אותה, אינו הטעם בהיותה לזנב, שהרי הכל יודעים שסופה להתעלות. אלא הטעם הוא מפני המוסר [היסורים] הכרוך בעקבה, והם בורחים

¹ ולפי זה: 'רחוק' מוסב על הרשעים, ולא על הישועה, כי הישועה ע"י עיון התורה קרובה תמיד גם לרשעים.

² על דרך הפסוק: "בנה ביתו בלא צדק ועליותיו בלא משפט" (ירמיה כב, יג).

מתחלתה קוצים¹, אף על פי שיודעים שסופה מישור. וזה סוד גם כן: 'את פני מבין חכמה ועיני כסיל בקצה ארץ' (שם יז, כד), כי המבין לא ייקוץ מתחלתה מר, מפני שמשים לנגד עיניו את סופה מתוק, והוא מתוק 'החכמה' שהיא מתוקה מדבש ונופת צופים. אבל "עיני כסיל בקצה ארץ" שהוא סוד המר הכרוך בעקבה [קצה ארץ], והוא בורח מפניו כאשר ינוס איש מפני הנחש, ואינו יודע שיפגענו הדוב – רזא דס"א האורבת תמיד למי שפורש מן הקדושה ללכדו ברשתה. אך אמנם איש דעת היודע את מזמותיה, הוא חוסה תמיד **בעיון התורה** ובמחשבותיה הטהורות, כדי להנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש, ברזא דכתיב: אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה. ועל רזא דא כתיב גם כן: כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף, דהא כל תסקופין דס"א אינן למגנא למאן דידע אורחוי בישין, ויגביה כנשר בתועפות 'התבוננותו' עד אשר יבא אל הקדש פנימה, מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב. (עת לחננה, א' עמ' 448)

*

לימוד התורה בעיון וגרסה בונה פנימי ומקיף של עולמו לעוה"ב

"כי אם בתורת ה' חפצו" – בעוה"ז, "ובתורתו יהגה יומם ולילה" – בעוה"ב. ורזא דמלה, כי הוא חלקו ממש, ועל ידי תורתו נבנה עולמו² פנימי ומקיף. **פנימי על ידי העיון, ומקיף בסוד הגירסא והבל הפה.** וזה סוד שאמר החכם בספר קהלת: הנה אשר ראיתי אני טוב אשר יפה לאכול ולשתות ולראות טובה בכל עמלו שיעמול תחת השמש מספר ימי חייו אשר נתן לו האלקים 'כי הוא חלקו', והאכילה ושתייה הנזכר בענין, סודם אכילה ושתייה רוחנית בעסק התורה. והאכילה הוא סוד העיון בשום שכל להבין ולחדש, והשתייה סוד הגירסא. 'כי הוא חלקו'

¹ ראה מדרש תנחומא ראה ג'.

² **ולבסוף נקראת על שמו** – 'ובתורתו' יהגה יומם ולילה, עולמו נבנה על ידי 'תורתו', **כי הוא חלקו ממש**, (כדרשת חז"ל נדרים לה, א: ולבסוף נקראת תורתו).

ממש בעולם הגמול שממנו נבנה עולמו – פנימי ומקיף ברזא דארמן.

(עת לחננה, א, עמ' 488)

*

העיון והגרסה ממשכים או"פ ואו"מ ומתקנים עד סוף העשיה

גדול כחו של העיון להכניע כל החצונים המקטרגים

מי ילד לי את אלה (ישעיה מט, כא) זהו השרש שהוליד את הענפים ותיקנם. "מי" רזא דבינה שהוא השרש, והוליד לי את "אלה" שהם הו"ק סוד הענפים, וכל זה דווקא על ידי יגיעה ועמל [י'לד], כי אדם לעמל 'יולד', 'מבית ומחוץ תצפנו' כבריאה חדשה ממש. מבית – על ידי המשכת האור הפנימי מתוך העיון, ומחוץ – על ידי הגירסא באור המקיף. וזה התיקון [של 'אלה'] על ידי ההמשכה הנזכרת, נעשה עד לסוף העשיה. וזה סוד (ישעיה מט, כא): 'הן אני נשארתי לבדי ואלה איפה הם', 'איפה' עולה צ"ו כמנין אל אדנ"י שהוא שם העשיה, ו'אלה' האורות הגיעו עד תכליתו [סוף העשיה] בכח ההמשכה הנזכרת. וזה סוד אמרו: "ואלה איפה הם" – עד המקום שמגעת בו ידו של עשו, בסוד: מי איפ"ה הוא הצד ציד (בראשית כז, לג). וקדמו לשם יעקב אחיו. ועכ"פ גם הרשע בצידו הוא עושה את רצון בוראו, כי הוא מכבד את אביו. וזהו ענין לצוד ציד להבי"א – ל'עשות הישר ב'עניי ה' א'לקיו, כי הוא מחזיק כביכול את הגבורה שלמעלה בחרבו, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו. ואם הוא רוצה להתגבר על אחיו הרי העיון המשברו ומתיש את כחו, כי כחו גדול להכניע כל החצונים המקטרגים והעבדים המתפרצים. וסימנך: ה'קיצה ל'פקוד כ'ל ה'גוים (תהלים נט, ו) שהוא ר"ת הלכה. ועל ידי העיון עצמו חוזרים [החצונים והעבדים המתפרצים] לבסוף אל הקדושה ויודו לה' וייראו אותו כל אפסי ארץ, כענין שנרמז (תהלים צח, ד): הריעו לה' כל הארץ שהוא ר"ת הלכ"ה [ליבון ההלכה, מצד העיון]. והיא הכל"ה הכלולה, כי בהיותה מקושטת כל

¹ כמ"ש רבינו בכ"מ: 'נולד' לא נאמר אלא 'יולד' מחדש, נעשה כבריאה חדשה ע"י העמל.

צרכה בגמר תיקונה, הרי חתן נעים שיוצא לקראתה לאחוז 'בכנפות הארץ' וינערו רשעים ממנה, 'שמחו השמים ו'תגל הארץ ויאמרו בגוים ה' מלך. (ישעיה חנינא, נספחים, עמ' שע"ב)

*

עיון התורה שובר לב האבן ועי"ז אין מונע מלעלות מדרגא לדרגא

"כסף נבחר לשון צדיק" (משלי י, כ). כי "לשון צדיק" זהו היסוד ברית הלשון, והוא המשפיע "כסף נבחר" שהוא השפע היוצא ממנו כלול מחו"ג שעולים ס"ר כמנין נבחר, בסוד העשר הויו"ת כידוע. וזה "הכסף נבחר" ברזא דארמן, יוצא מן היסוד וניתן אל המלכות, ושם נעשה כסף צרוף מזקק 'שבעתים', בגין דאיהי דרגא שביעאה מן החסד ולמטה. והכסף הצרוף בתוכה יוצא ממנה ויורד אל התחתונים. וזה הכסף צרוף, 'כמעט' שאינו נחשב לכלום בלב הרשעים¹, לפיכך פונים לו עורף ולא פנים, ומקשים את לבם שהוא לב האבן, ואינם פותחים לו פתח אפילו כחודה של מחט לתת לו מקום לצרוף ולטהר, לפיכך נשארים בטמאתם. והלב הקשה לפי טבעו, יותר מתקשה בעצלותו, שאינו משתדל לשבר את קשיו בכח העיון ועסק התורה², ברזא דכתיב: תאות עצל תמיתנו כי מאנו ידינו לעשות, וכענין שנאמר: ומקשה לבו יפול ברעה³. וזה לב האבן הוא סוד הנחש הכרוך בעקבה של הקדושה, ולכל איש ואיש יש לו ממנו חלקו כפי שרש נשמתו, והגדול מחברו יצרו גדול ממנו, ואי אפשר לשום אדם לעלות מדרגא לדרגא עד שישבר המונע בעיון נמרץ כפטיש יפוצץ סלע. ומיד: כפרצידא דיתיב לתותי קלא כיון דנבט נבט (תענית ד' א) וכארו בלבנון ישגא. כי כל התחלות קשות, אבל במעט זמן 'אבנים שחקו מים', אלו מימיה של תורה שכותשים ונוקבים עד התהום, ואין דבר קשה שעומד בפניהם. וכל צרותיהם של ישראל היו מפני שרפו ידיהם מן התורה, ופסל ומסכה – סוד זו"ן דמסאבותא,

¹ כמעט שאינו נחשב לכלום בלב הרשעים – סיפא דקרא: "לב רשעים כמעט".

² כמ"ש בכ"מ: 'העיון' בכחו 'לשבור' הקליפה.

³ ומקשה לבו וכו' – כנ"ל: 'והלב הקשה לפי טבעו, יותר מתקשה' וכו'.

'נתקשו יותר' [ומקשה לכו'] מפני עצלותם, ונתרבו עד שהבדילו בין ישראל לאביהם שבשמים, והעבדים המתפרצים אוכלים מן העיקר, והבנים סוררים ניזונו מן התמצית, עד שיתעוררו תרין משיחין מנהל לה ומחזיק בידה לתקן את המעוות. וכל שכן שהם כללות נשמותיהן של ישראל ויש לאל ידם לחזק את בדק הבית. וכל שכן משיח בן דוד דאיהו מארי דביתא, ויבא בעל הכרם לכלות את קוציו, וה' הפגיע בו את עון כלנו ובחבורתו נרפא לנו. (עת לחננה, א, עמ' 552)

*

מכת המעיינים הרבה בתורה נמשך שפע רב

באין אלפים אבוס בר 'ורב' תבואות בכח שור (משלי יד, ד), "אלפים" הם סוד המעיינים בתורה 'הרבה' מאד, ובכח עיונם ממלאים את האבוס, כי הם מעלין מ"ן על ידי עיונם, ומורידין מ"ד אל "האבוס" שהיא סוד הנוק', שכל התחתונים ניזונים מפיה ומלינים על אבוסה. והמעיינים נקראים "אלפים", ברזא דסטרא דשמאלא שהיא סוד האלפים¹. ולכן "באין אלפים" שהם המעיינים, "האבוס בר" שר"ל נקי מן השפע שהאוצר ריק ומאומה אין בו. ונותן טעם לדבריו בסיפיה דקרא שאמר: "ורב תבואות בכח שור"², כי כשם שרוב תבואות בא מכח חרישת השור, כאן למטה בתבואות הקרקע, כך למעלה בארץ העליונה — "רוב תבואות בכח שור" שהוא סוד הגבורה, ברזא דאמרן.

(עת לחננה, א, עמ' 747)

*

¹ בבינה סוד האלפים ובאבא סוד הריבואות, והעיון הוא מצד הבינה (גבורה).

² ונותן טעם לדבריו בסיפיה דקרא — למה כל כך נצרך המעיינים בתורה הרבה מאד, כי רוב תבואות תלוי מכח חרישת השור, למטה. וכן למעלה — בסוד הגבורה — עיון הרבה מאד.

תוקף הס"א ותאוות העולם נשברת על ידי עסק התורה בעיון בכל עת
 'גרסה נפשי לתאבה אל משפטיך בכל עת' (תהלים קיט, כ). "תאבה" היא סוד הס"א שממנה כל תיאובתין בישין. וכוונת המשורר בזה, ששברה נפשו את כל תוקף הס"א שממנה תאוות העולם, על ידי מה שהיה עוסק בעיון התורה בכל עת, שאין כמוהו לשבר את הקליפות, ברזא דאמור רבנן: אם אבן הוא נימוח אם ברזל הוא מתפוצץ.

עוד: גרסה 'נפשי' לתאבה וגו', לפי שנפש דוד היא סוד המלכות ממש אשר בה אחיזת החיצונים הרבה מאד כידוע. וכדי לטהר את נפשו, הוא צריך לשברה בכח העיון על ידי גבורות הבינה, כדי שתכלה ממנה טמאת החיצונים המתאחזים, ונפש דוד נשברת גם היא בשבירתם, ברזא דכתיב: תמות נפשי עם פלשתים¹. וזה סוד "גרסה נפשי" שמשמע מלשון שבירה, שנשברה על ידי מה שתאבה אל משפטיך בכל עת. וכענין שנאמר: ומפני שמי נחת הוא. אלא שהחיצונים הנשברים אין להם עוד רפואה ותיקון לשבירתם, לפי שאין שום חפץ בהם וילכו בתהו ויאבדו. מה שאין כן נפש דוד, שהתורה עצמה המשברת, היא אשר מחץ מכתה תרפא, כי במה שהקב"ה מוחץ הוא מרפא. (עת לחננה, א, עמ' 751)

*

נוסף על גודל האור שהיה בימי שלמה – המשיך 'תוספת' אור על ידי עסק התורה בעומק העיון

'וגדלתי והוספתי מכל שהיה לפני בירושלים' (קהלת ב, ט). "גדלתי" ר"ל בריבוי האורות שהיה בימיו בעת היות הלבנה במילואה. "והוספתי" בתוספת האורות עצמם שהיה מושך אליו בעיון החכמה. וברזא דא כתיב בסיפיה דקרא: 'אף חכמתי עמדה לי' שהוא מובן יפה בפירושם ז"ל: חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, והוא עסק התורה

¹ לפירוש הראשון: "גרסה נפשי" – נפשי שברה. לפירוש השני – נפשו נשברה גם היא בשבירת החיצונים. – "תמות נפשי עם פלשתים" – עם החיצונים.

בעומק העיון, שכחו גדול להמשיך 'ולהוסיף' את האורות. (מגילות קמא,

קהלת, עמ' קפז)

*

עיון התורה מעלה ומגדיל ומכבה אש החיצונים שנדבקו בו

... הרי שחוזר הנביא להזהירם על העצה הנכונה: 'דרשו את ה' וחיו' (עמוס ה, ו), והסוד הוא כמו שכתבנו – **לעסוק בעיון התורה וסודותיה, כדי להמשיך את אורה העליון המעלה והמגדיל**. ועוד שהוא ממש החדס העליון, סוד המים המכבים את אש הדינים, שנדבק 'כבר' בכל שרשיהם, בין השרשים התחתונים דאינון רזא "דבית יוסף", בין השרשים העליונים דאינון רזא "דבית אל", וזה סוד: 'דרשו את ה' וחיו פן יצלח כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית אל' כלומר: שאם לא יקחו את עצתו כמ"ש, אש הדינים שנדבק 'כבר' יעבור ויצלח בשליחותו לאכול בהם, "כשאין מכבה" מצדן על ידי המים העליונים שיוצאים מן המקור העליון, רזא דיסוד אבא שממנו יוצאים מימיה של תורה המכבין כל אש הדינים ברזא דאמרן. (תרי עשר,

עמוס עמ' קנט)

*

מבאר למה חכמת התורה מתקיים בידו על ידי העיון

'נוצר תורה בן מבין ורועה זוללים יכלים אביו' (משלי כח, ז) ... ואמנם הסוד הוא, כי כבר ידוע שהתורה יצאה מיסוד אבא דאיהו טמיר וגניז גו יסוד אי', ולכן **מי שזוכה לחכמת התורה, צריך שיתעסק תמיד להבין דבר מתוך דבר, כדי שתתקיים החכמה בידו על ידי ההמשכה מן הבינה, דהא חו"ב לא איתפרש זיווגייהו, ואם יטרח לקיים עליו השראת הבינה על ידי שמבין דבר מתוך דבר, בודאי שגם החכמה מתקיימת בידו, ואם לאו מסתלקת ממנו ונשאר בידים ריקניות**². והוא

¹ 'דרשו' בלשון דרישה ממש, שמשמע **עומק העיון** (לשונו לעיל בד"ה: רחוק מרשעים ישועה).

² **ונשאר בידים ריקניות** - כי חסר בחי' יסוד אי', שבחי' אבא טמיר וגניז בגוה.

כענין אמרם בספר יצירה: הבן בחכמה וחכם בבינה, כי זה בלא זה אי אפשר מאחר דאיהו זיווגא עילאה דלא פסיק¹, והבינה היא שמקיימת את החכמה, וז"ש: "נוצר תורה בן מבין"². אבל מי שנוהג זוללות בענין החכמה, שאינו חושש לטרוח בעינו כדי להבין דבר מתוך דבר, בודאי שהחכמה עצמה דאיהי רזא דאבא, מסתלקת ממנו ונשאר בלא כלום, שמזה באה הכלימה, ועל רזא דא כתיב: "ורועה זוללים יכלים אביו". ומ"ש בלשון הזה ורועה "זוללים", לפי שהכחות של הקליפה נקראים זוללים והם הנותנים בלבו לעזוב טורח העיון. ואם הולך אחרים [רועה] ושומע לפיתויים, "יכלים אביו" דוקא, שהוא מובן יפה במה שפירשנו. (משלי תנינא עמ' תקג)

*

על ידי עומק העיון מוציאים ניצוצות הקדושה שנפלו בקליפות

נוצר תורה בן מבין ורועה זוללים יכלים אביו. בן "מבין" זהו המעמיק בשכלו להבין דבר מתוך דבר, כי על ידי זה הוא מושך מגבורות אי' עילאה לבנים היקרים לברר ולהעלות. וזה סוד מ"ש במקום אחר: אם תבקשנה ככסף וכמטמונים תחפשנה [עיון] אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא, דאינון תרין דרגין יראה ודעת – זו"ן, "והמבין" נוצר אותם על ידי עיון נמרץ כמ"ש. ונקרא 'בן העוה"ב', כי "בן מבין" הוא הסוד עצמו של בן עוה"ב [עוה"ב – 'בינה']. ומלת "מבין" הוא 'בן מי' שהוא סוד בן העוה"ב – אי' עילאה. "וזולל" הוא כנגד המבין שמשליך את העיון אחרי גוו ואינו נותן לב להבין דבר מתוך

¹ **בן מבין נוצר תורה**, היינו: 'תורה' – חכמה, נמצת ע"י 'בן מבין' – בינה. וז"ל ב'ע'ת לחננה' א, עמ' 195: והנה סוד אמרו "איש אוהב חכמה ישמח אביו", לפי שהחכמה עצמה היא סוד אבא עילאה כידוע, ולכן "ישמח אביו", ואין שמחה אלא בסוד הזווג של תרין רעין או"א, חכמה ובינה. ולכן אמרו בספר יצירה הבן בחכמה וחכם בבינה, לפי שאין החכמה נקנית אלא ביגיעה ועמל, כדי להבין דבר מתוך דבר, ולייחדא תרין דרגין דלא מתפרשאן ברוב אונים ואמין כח. וכענין שנאמר: ואיש דעת מאמץ כח.

² 'התורה' – החכמה, נמצת ע"י הבן 'מבין'.

דבר. זה מכלים את אביו, שהוא סוד החכמה אבא עילאה, כי על ידי עומק העיון מוציאים יקר מזולל, דאינון ניצוצין דחכמתא שנפלו בתוך הקליפות, "והזולל" שאינו מעמיק נותן כח אל החצונים ומחזיק בידם את נחלת אבותיו. ונמצא שהוא מכלים את אביו, כי ירושת אבותיו נשארת בתוך הקליפה, שהוא סוד הכלימה, והוא ידע ואשם ונשא עונו. וענין אמרו: "רועה" זוללים ולא אמר "זולל" [מכלים אביו]. לפי שעל ידי עצלותו הוא ממש "רועה זוללים" שהם החצונים, מאחר שהוא מחזיק בידם את טרף הקדושה, ויתן מעדני מלך אל הכלבים עזי נפש אשר לא ידעו שבעה. (עת לחננה א, עמ' 158)

*

המתעצל מעמל העיון – כל ניצוצות הקדושה מסתלקים ממנו
על ידי עמל העיון נעשה בריה חדשה ויסורים בדלין הימנו

מתאווה ואין נפשו עצל' (משלי יג, ד), לפי שמסתלקים ממנו כל ניצוצות הקדושה והחיות, מפני עצלותו שהוא בורח מן העמל¹, ונשאר "לאין"². וכבר ידוע שאדם לעמל יולד³. וסוד הענין, כי על ידי העמל נשברת הקליפה והאדם נעשה בריה חדשה, כאלו נולד מחדש ממש³, וזה סוד אמרם ז"ל על סיפיה דקרא: ובני רשף יגביהו עוף, כל העוסק בתורה יסורין בדלין הימנו. והיסורין הם ממש סוד הקליפות שמעכרין את האדם, ועל ידי התבוננותו בתורה, בכח גבורות הבינה, הוא שובר את הקליפות, ולכן בדלין הימנו. והוא נעשה בנין חדש מן הקדושה שקנה לעצמו על ידי עמלו, והבנין הישן של הקליפה שהיה לו בתחלה נהרס והיה כלא היה, והוי כאילו נולד מחדש, והוא מבואר.

(עת לחננה א, עמ' 701)

*

¹ בורח מן העמל של "התבוננות בתורה", כמ"ש בהמשך.

² לאין – ריק מניצוצות הקדושה. (ונבנה מהם בנין הקליפה, שמהם היסורים).

³ 'נולד' לא נאמר אלא 'יולד' מחדש, בריה חדשה ע"י העמל.

קנין התורה הוא ע"י הצער של היסורים ועומק העיון

ומ"ש בלשון קנין: 'לקנות את שאר עמו' (ישעיה יא, א) הטעם הוא, לפי שעתיד הקב"ה להוציא את הניצוצות הקדושות האלו [נדחי ישראל], כביכול על ידי יגיעה ועמלם בכח הדין הקשה של היד החזקה, ולכן שייד בזה לשון 'קנין', שאינו אלא מתוך יגיעה ועמל דוקא. כענין: הה' קנינים שקנה הקב"ה בעולמו, שנקראים קנינים, לפי שנקנו ממנו ית' ביגיע כפיו, וכדי ללמד אל בני אדם - שאינו נקרא קנינם אלא מה שנקנה מהם בעמלם ויגיע כפם. כמו שאמרו רז"ל: קנה לו דברי תורה קנה לו חיי עולם הבא, וכבר ידוע שאין התורה נקנית אלא על ידי העמל והצער של היסורין ושל עומק העיון, וזהו הקנין שעומד להם לדורי דורות. כמו שדרשו רז"ל: אף חכמתי עמדה לי - חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי, ועל זה נאמר: יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. כך הניצוצות הקדושות המבוררות מתוך הקליפה בכח הגבורה של מעלה, הם הנקראים "קנינו" של הקב"ה ממש, כמו שפירשנו.

(תשועת עולמים' ישעיה קמא, עמ' קט)

*

העיון הוא המועיל יותר מן הכל אל הזכרון

בענין הדברים המועילים אל הזכירה, כבר אמרנו במקום אחר שהוא טוב לכוין אל הוי"ה ואהי"ה במילוי יודין משולבים זה בזה שעולים כמנין זכו"ר. גם יאמר הפסוק 'זכור דבר לעבדך' ג' פעמים כנגד הג' מוחין חב"ד. ויותר מן הכל יועיל לעיין הרבה באיזה ענין לחדש בו דבר, שהרי על ידי זה הוא מושך אור מן הקדושה שבוקע את הקליפה ומוציא את הבלוע ממנה, שכל השכחה תלויה בזה ודאי [בבליעת הקליפות], בסוד: ראשון ראשון פי תהום בולעו (סוטה יא, א). והאור החדש מוציא את הישן עמו כדרך כל הבירורים, וזה סוד: ותעלומה יוציא

אור (איוב כח, יא)¹ (ספר הליקוטים, א, עמוד כד)

¹ הניצוצות הבלועות יצאו לאור.

עיון התורה מנפץ החצונים ופותח שפתיו לדבר חכמתו

'בשפתי נבון תמצא חכמה ושבת לגו חסר לב' (משלי י, יג). "נבון" זהו המבין דבר מתוך דבר על ידי התבוננותו בעסק התורה, ומושך לעצמו מצד גבורות אי' עילאה, ועל ידיהם הוא מנפץ כל החצונים המתמצעים, ופנה לו דרך לעבור החכמה בשפתיו, ברזא דתרין רעין או"א דלא מתפרשאן. "וחסר לב" הוא המתרשל מעסק התורה ואינו שם על לבו לשבר את הקליפות ולהוציא ממנו דברי ליצנות, כדי שיהיו נכנסים כנגדם דברי תורה, שהם סוד האורות הקדושה. וברזא דא נקרא "חסר לב" כי לבו חסר מפנימיות הקדושה¹, מאחר שהקשה את ערפו ואמץ את לבבו לבלתי הציל נפשו מני שחת וחיתו באור תראה. 'ושבת' מוסר שהוא סוד הגבורה, לא יסור ממנו, כי על כל פנים צריך שיתקן, ואם הוא אינו חושש לעצמו חוששין לו מן השמים, כי בעל הבית רוצה להחזיר את אבדתו וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח.² "נבון" זהו היסוד הקדוש שכן עולה כמנין חק. ובהיות שעליתו עד המוחין העליונים לפיכך תמצא החכמה בשפתיו, שהם סוד נ"ה שלו (עיי"ש) (עת לחננה א, עמ' 514)

*

בענין קושי העיון והיגיעה בתורה שנגרם ע"י קליפת עמלק ונתגברה ע"י הנוצרי

כבר ביארנו לעיל סוד קליפתו של עמלק הממצעת ומתמצעת³, והיא המיגעת רבנן ותלמידיהון בקושי העיון, ונתגברה אותה קליפה אחרי

¹ חסר לב – שאינו שם על לבו וכו', וסוד: שלבו חסר מפנימיות הקדושה.

² לעיל פירש "נבון" – התבוננות בעסק התורה, וממשיך לפרש על פי פעולת הספירות והמשכת השפע שנעשה על ידו.

³ רבינו מבאר במקומות רבים ענינו של קליפת עמלק הוא בהיותו נכנס בתוך גבול הקדושה, וזה גורם כל הקושי ועמל רב בכל ענין קדוש, כנרמז בשמו עמלק – עמל קדושה. וז"ל בספר הליקוטים ח"א עמ' ס"ט וז"ל: כבר דברנו במקומות הרבה בענין קליפתו של עמלק, שהיא סוד אותה הקליפה המתמצעת בין שיבולי האגוז [מחיצה בתוך הפרי – היינו הקדושה] והיא סוד הצורה של שתי וערב המנוגעים אשר לה

ביאתו של נצר נתעב, והשליכה אמת ארצה ועשתה והצליחה מפני שנאת חנם שהיה ביניהם שגרם הפירוד [בקליפת עמלק 'הממצעת']. ומאז התחיל צורך התלמוד וליבון ההלכה ופולפול התלמידים עד זעת אפס, ונתקיים מקרא שכתוב 'במחשכים הושיבני כמתי עולם' וכאמרם ז"ל: זו תלמוד בבלי. וגם הוא סוד אמרם ז"ל: ת"ח אין להם מנוחה לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, כי אותה קליפה ממצעת ומבדלת בין בעלמא דנוקבא בין בעלמא דדכורא, כמו שפירשנו לעיל בענין: זאת רעתך כי מר כי נגע 'עד לבך' [נכנסה לפני ולפנים]. **וזאת הקליפה אינה נכנעת כי אם במלחמת קושי העיון.** וזה סוד שהביאו ראיה מפסוק 'ילכו מחיל אל חיל' שהוא לשון מלחמה. ודוק אמרם 'אין להם' ולא בלשון עתיד ח"ו, כי זו רעה חולה במשך הגלות בלבד, וגם למעלה בעוה"ר [בעלמא דדכורא, עוה"ב], עד שתמחה שמה וזכרה של אותה קליפה, ותם העמל בהתם זרעו של עמלק.

והנה בין כך ובין כך נאה לדעת, כי זאת הקליפה בהיותה סוד יצה"ר היא מתרבה בגו מעוי דבר נש מגו מיכלא ומשתייא בלי ספק, אך בעוד שהאדם אוכל ושותה ונותן טרף וחוק לאותה קליפה, היא אינה מיגעתו כל כך ולא טורדתו מדרך השכל בלי ספק. וזהו הטעם שבאים ענינים יפים וסברות נאות בשכל אדם כשהוא יושב בסעודה בפתע פתאום. וגם זה סוד שיעקב אבינו לקח את הבכורה מידו של עשו בעוד

כורעים ומשתחווים בוערים בעם מהאדומיים המגדים, וסודה הפירוד העצום והפנימי בין דרגין קדישין אשר אין כמוהו. כי כל שאר הקליפות סובבות ומקיפות, וזאת הרשעה בעוה"ר שהיא סוד ערלת הלבב נכנסה לפני ולפנים, ולכן אי אפשר שיהיה השם וכסאו שלם עד שתמחה זאת הקליפה לגמרי עד אשר לא ישאר לה שרש וענף, שהוא סוד המחאה של זכר עמלק כמו שפירשנו במקומות הרבה. והנה ז"ס אמרם ז"ל במסכת עירובין: כל מחיצה שאינה של שתי ושל ערב אינה מחיצה, ואינה ברזא דאמרן - שכל שאר הקליפות החצונות הסובבות לא עשו מחיצה בין דרגין קדישין ובין ישראל לאביהם שבשמים, כשם שעשתה זאת הקליפה 'הפנימית' שהיא המחיצה של שתי וערב שהיא ראוייה להקרא בשם מחיצה ממש. וכאשר נתעוררה זאת הרשעה ויצאה מתוך האיפה מפני שנאת חנם של בני עמנו שגרם הפירוד הגדול הזה שאין כמוהו, אז היינו בהסתרת פנים יותר מכל שאר הגליות וחסרנו כל, עכ"ל.

שהיה אוכל ושותה, וכלא רזא חדא, והבן סוד זה כי הוא לענ"ד דבר נחמד, והש"י יראנו מתורתו נפלאות אכ"ר (ספר הליקוטים א, עמ' ח)

*

סוד הבירור ע"י שחושב בדברי תורה

בכח העיון החזק נשלם הבירור כתיקונו

סוד הבירור שהוא על ידי המחשבה, עליו נאמר 'וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח'. 'וחשב' סוד ע"ק, 'מחשבות' או"א. ושלשתם סוד תלת רישין, והבירור נגמר על ידיהם, מפני שהם תלת רישין דאינון חד וכלם סוד המחשבה. ומ"ש אחר כך 'לבלתי ידח ממנו נדח' הוא סוד בירור הניצוצות הנדחות מחמת עונותיהם, והש"י מביא את הבירור לבלתי ידחו לגמרי, כי הם משרשי הקדושה, והכל חוזר אל מקורו. והוא סוד אמרו 'לבלתי ידח ממנו' 'כי חלק ה' עמו' והניצוצות הנדחות של הקדושה הם ממש חלק ממנו.

וענין הבירור איך הוא נעשה על ידי המחשבה, דע כי המברר כשהוא מחשב בדברי תורה, בכח מחשבתו ממשיך את אור החכמה ממקורה העליון והיא בוקעת את הקליפה אשר המברר עומדת בתוכה¹, ויורדת בעמקה ממש, ואז אותם הניצוצות של קדושה שהיו מעורבים בתוך הקליפה, מתעוררים לעלות כנגד אותו האור שיוורד לשם, כי מצא מין את מינו וניעור, ומתעורבים זה עם זה וחוזרים אל מקומם הרמתה. וכן בכל יום תמיד מתחדש הבירור בכח האור המתחדש, ובוקע מחדש עד שיתום הבירור לגמרי, ואז הקדושה 'שטבחה טבחה וערכה שלחנה' אוכלת מיגיע כפיה ולא תחסר כל בה, כי כבר נזרקה הקליפה שהיתה עוכרת את שלותה, ומעתה טובתה מתקיימת. והוא סוד אמרם ז"ל: אין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם. וסוד המיתה הנזכר כאן הוא הסתלקות המחשבה מעניני העוה"ז לגמרי כאילו היה עור ועינים יש, וחרש ואזנים לו, שהרי עם זה נמצא שהוא מת ממש

---

¹ **המברר** - רבינו כתב במ"א שכל אחד הוא בחי' "מברר" לברר בקליפה שיריד לתוכה לצורך עבודתו ותיקונו. (אמנם "המברר" הכללי הוא נשמת משיח).

מעניני העוה"ז, והנשמה כלה מתעלית אל השכל לצורך עיונו והסתכלותו בעניני החכמה, וכל שאר האברים חשוכים ממנה כאלו היו מתים ממש. נמצא שממית עצמו על דברי תורה, ואז התורה מתקיימת בו, כי בכח העיון החזק נשלם הבירור כתיקונו ומתעכל כל הרע שבו, והטוב מתישב בהשקט ובטח עד עולם, ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו. והוא סוד גם כן אמרם ז"ל: כי כשם שנכנסים דברי תורה כך כנגדם יוצאים דברי ליצנות.

האור המברר הוא סוד התורה

והוא סוד גם כן מ"ש 'על מה אבדה הארץ על עזבם את תורת' שלא נאמר על מה 'נאבדה' אלא על מה 'אבדה' כלומר: אבדה את הטוב שבה. ודבר זה שאלו לנביאים לחכמים וגו' עד שפירשה הקב"ה בעצמו 'על עזבם את תורת'. וסודו, כי הקב"ה הוא סוד הז"א, והוא סוד התורה עצמה, והוא סוד עלמא דאתי - השפע הבא תמיד ואינו פוסק, ונכנס אורו בתוך הנוק' שהיא סוד 'הארץ' לצורך הבירור הנזכר, כי הוא הזכר המברר. וכאשר עזבו ישראל את התורה שהוא סוד המשכת השפע והאור המברר, אז אבדה 'הארץ' ונאבדה, כי במקום הטוב שהיתה מקבלת תמיד בעסק התורה נכנס הרע ח"ו שהוא סוד דברי ליצנות, וכנגדם יצאו דברי תורה, כי קצר המצע מהשתרע. והנה זה סוד שהיה מקונן הנביא בלשון הזה: איכה היתה 'לזונה' קריה נאמנה, לזונה ממש, כי במקום השפע הטוב שהיתה מקבלת מז"א בעלה, נכנס הרע של הס"א וגירש את כל הטוב שבה עד שנאבדה לגמרי מפני שעזבו בניה את התורה.

ענין התנאים ואמוראים והמקובלים שבאו תכף אחר החורבן

והנה כך אינה יכולה להתחדש כי אם על ידי עסק התורה והוא תקנתה, ולפי זה בא וראה בנפלאותיו ית', כי תכף אחר החורבן חשב מחשבות למהר את תיקונה וליסדה בבנין עדי עד, והתיקון הזה נעשה בה מתתא לעילא כדרך הנטיעות שעולים וצומחים מלמטה למעלה עד שיהיו מגודלים כל צרכם. שהרי בתחלה הביא את התנאים והם נתעסקו

לבנות נה"י שבה, ואחר כך האמוראים חג"ת שבה, ולבסוף המקובלים שעוסקים לבנות את הראש שלה, וכשהיא נבנית בדרך הזה כל שיעור קומתה, אז מזדווגת עם ז"א בעלה בזיווגא דלא מתפרש לעלמין, וכל בנין למודי ה' ורב שלום בנין. (ספר הליקוטים ח"א עמ' יא)

*

ענין העיון והגרסא בסודות התורה

'אכול דבש הרבות לא טוב וחקר כבודם כבוד' (משלי כה, כז). כבר ביארנו למעלה סוד הדבש שהם הגבורות הממותקות היוצאות מנועם הבינה. וגם הוא סוד הגירסא בסודות העליונים למלא כריסו מהם, שאינו טוב בעולם השפל, כי הכל אינו מתוקן כל צרכו, ונמצא דאיהו שקיל טיבותיה ושדי אחיזרי'. אך בהיות העוה"ז עולם היגיעה והעמל כדי לעשות בירור הניצוצות האובדות והנדרחות בעמקי הקליפות, מוטב להתעסק בעיון ממה שיתעסק בגירסא. וזה סוד אמרו 'וחקר כבודם כבוד', כי 'החקר' הנזכר בענין הוא סוד הבירור 'מכבודם' שהוא סוד המלכות של מלכין קדמאין, ועם זה ירבה כבוד העליון שהוא סוד מלכות בית דוד, כדי שתבנה ירושלים בחרבנה של צור, בסוד 'מי ילד לי את אלה ואני שכולה וגלמודה' וגו', שהרי 'מי' הוא סוד הבינה שילדה את 'אלה' למלכות, להחזיר את העטרה ליושנה.

(ספר הליקוטים, א, עמוד יד)

*

שלא יעזוב האדם בכל עת את עסק התורה, ובפרט להבין בשום שכל בעמקי סודותיה, כי על ידי זה הוא מייחד דרגין עילאין של או"א, והוא סוד הזיווג העליון של חו"ב שאינו נפסק לעלמין, בין כשהיה בית המקדש בין כשהוא חרב. וזה סוד אמרו 'רעך ורע אביך אל תעזוב', בסוד 'אכלו רעים' לעילא. מה שאין כן בזיווג התחתון של זו"ן שהיה נגמר על ידי קרבנות נסכים וסלתות בסוד 'שתו ושכרו דודים' דלתתא,

¹ ראה לעיל בד"ה: רחוק מישועה.

וזה אי אפשר לעשותו בעוה"ר בעוד שבית המקדש חרב, והוא סוד אמרו 'ובית אחיך אל תבא ביום אידך', כי 'אח' הוא הזעיר 'וביתו' זו אשתו. (ספר הליקוט, א, עמוד טו)

*

בעוד שעומד תוך החיצונים יעסוק רק בעיון התורה ולא בגירסא או יחודים

'כי לא תחפוך זבח ואתנה עולה לא תרצה', כי הזבח הוא רמז אל הגירסא והדיבור, כענין שנאמר: ונשלמה פרים שפתינו, ואדרבא 'אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי', 'עולה לא תרצה', זה סוד המחשבה בענין הכוונות והייחודים¹, שהרי הכתוב אומר: השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה, והיא אזהרה שלא להתעסק בעסק הכוונות והייחודים במקום הקליפות, כשם שאין להרהר בדברי תורה במקום הטינופת. ואם כן מהו המבוקש לפי המקום והזמן, זה סוד אמרו בסמוך 'זבחי אלקים רוח נשברה' כלומר: הזבחים שהם רצויים עכשיו 'לאלקים' שהיא סוד הבינה, הם ההמשכות מבחינת הגבורות שלה על ידי העיון כדי לשבר את הרוח הטמא. ואז 'לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה' כי זהו תיקון הקליפה ממש לנפצה ולשברה כדי לברר את הטוב שבה, 'ונשאר גם הוא לאלקינו' - שלא יתבזה ולא ידחה בהיותו מתוקן על ידי השבירה, וזה סוד 'לב נשבר ונדכה' [הקליפה שנשברה] אלקים לא תבזה' (ספר הליקוט, א, עמוד יז)

*

זמן הבקר לעיון והערב לגירסא

אבל יש לזהר ליתן אותם [הרפואות] בבקר ולא בערב², כי החסד המתפשט בעולם בעת הבקר הוא סוד 'אל זועם בכל יום' כנגד הרע, ונותן כח אל הרפואות לגרש את הסיגים ואל הטבע לרפאות את

¹ לכ' צ"ע ממ"ש המחבר בספרו 'משנה למלך' דברים טז, ה-ו. (יתכן שיש הבדל בין 'מקום הקליפות', לבין מ"ש שם בענין חו"ל – 'שיש הקליפה המתמצעת').

² ראה עוד שם עמ' תנ"ו.

החולי. וכן הקזת דם שתועלתה למעט את הדינים, תהיה גם היא בבקר ולא בערב, שאם יעשו בערב זה וזה יהיו לנזק ולא לתועלת, וסימניך 'לא תחסום שור בדישו'. וסימן ההפרש מעת לעת – 'בערב ילין בכי ולבקר רנה'. וסימן אל הבקר שמכלה את הרע בכח החסד, וז"ש 'לבקרים אצמית כל רשעי ארץ להכרית מעיר ה' כל פועלי און' והוא הדין - להכרית מן הגוף כל הדברים הרעים והקשים שגורמים את חוליו. ולכן מה כתיב בכל אלה 'דינו לבקר משפט', כי גם הנותן אל לבו לתקן את עצמו על ידי עסק התורה בעיון גדול לתמרוק רעתו, צריך שיעשה זה בבקר ולא בערב, כי הבקר לעיון והערב לגירסא. וזהו ענין 'יומם יצוה ה' חסדו' על ידי העיון, שהחסד והטוב מתעוררים לגרש ולדחות את הרע. 'ובלילה שירה עמי' שהיא הגירסא בלבד - להמתיק את הדינים השולטים בלילה, ודי בזה למשכילים. (ספר הליקוטים

א, עמוד תנז)

*

הגרסה היא היסוד אל העיון

להקשיב לחכמה אונך ... ועוד, שעל ידי דבר חכמה (גרסה) ששמע יוכל לחדש משלו (עיון). וזה פרי המכוון – להבין דבר מתוך דבר, ואם אין חכמה אין בינה, שאם אין יסוד אין בנין, וז"ש: 'תטה לבך לתבונה'. כענין אמרם בספר יצירה: הבן בחכמה וחכם בבינה, דבלאו הכי אי אפשר שיתקיים עליו ההוא זיווגא עילאה דלא פסיק, ונמצא שהחכמה היא שגורמת את התבונה והתבונה היא שמקיימת את החכמה. (משלי

תנינא ב, ב)

*

העיון בסודות התורה מייחד יחוד העליון

גם בזמן חורבן הבית שחסר יחודא תתאה על ידי הקרבנות

שלא יעזוב האדם בכל עת את עסק התורה, ובפרט להבין בשום שכל [עיון – א"י], בעמקי סודותיה, כי על ידי זה הוא מייחד דרגין עילאין של או"א, והוא סוד הזווג העליון של חו"ב שאינו נפסק לעלמין, בין כשהיה בית המקדש בין כשהוא חרב. וזה סוד אמרו 'רעך ורע אבין

אל תעזוב, בסוד 'אכלו רעים' לעילא. מה שאין כן בזווג התחתון של זו"ן שהיה נגמר על ידי קרבנות נסכים וסלתות בסוד 'שתו ושכרו דודים' דלתתא, וזה אי אפשר לעשותו בעוה"ר בעוד שבית המקדש חרב, והוא סוד אמרו 'ובית אחיך אל תבא ביום אידך', כי 'אח' הוא הזעיר 'וביתו' זו אשתו. (ספר הליקוטים, א, עמוד טו)

*

חידושי תורה אמיתיים הם מתוך קנין אמיתי בידיעת התורה

'ראשית חכמה קנה חכמה', נראים דברי הבאי, כי בודאי זהו דבר פשוט שצריך האדם להשתדל אחרי החכמה כדי לקנותה שהיא לא תבא אחריו בלי ספק. אבל הענין הוא, לפי שיש בני אדם שלומדים מעט, ומיד הם חכמים בעיניהם ועושים חידושים (מבחי' 'העיון') אשר בדו מלבם שאין להם שום ממשות ושום אמיתיות, לפי שבאים משכל אנושי שלא למד כל צרכו (גרסה) ולא נשתרש בהקדמות החכמה כל מה שצריך להשתרש כדי להבין מהם דבר מתוך דבר. ואולי בונים ח"ו רקיעים של תהו, כי במה נחשב הוא הבנין שאין לו יסוד, והרוצה לתלות יתלה באילן גדול, שכן בדוד הוא אומר: מזקנים אתבונן. ולכן בא החכם להזהיר, שלא יחדש האדם שום דבר מלכו בעיני החכמה אלא אם כן קנה בתחלה ההקדמות של החכמה עצמה בקנין של ממשות, שאז הבנינים שיעשה יהיו מיוסדים על אדני פז של האמת והצדק ולא ייעול בכיסופא קדם מארי דחכמתא. וז"ש: "ראשית חכמה קנה חכמה" כלומר: שיקנה אותה כהלכתה שתהיה ברורה לו כשמש. ואז בכל הקנין הזה שעשה יוכל להבין דבר מתוך דבר ולחדש חידושים משלו שיהיו נכונים ואמיתיים ולא יבוש על ידיהם לפני העליונים והתחתונים, ואדרבה כלם יסכימו לדעתו וישבחו את דבריו, וז"ש: **ובכל קנין [של החכמה, בזה] קנה בינה**. (משלי תנינא ד. ז.)

*

שלימות תיקון האדם תלוי בשניהם – בקיאות ועיון שאז שורה עליו
יחוד העליון

והנה כשהוא קושר דברי תורה על אצבעותיו – שיציבם לו לציונים כד"ל, וגם כותבם על לוח לבו – שמהרהר תמיד בהם, בודאי שזה גורם לו בקיאות גדול בכל עניניהם, עד שיהיו ברורים לו הדברים כאחותו שהיא אסורה לו, וז"ש: **אמור לחכמה אחותי את**, כמו שפירשו רז"ל. ומן החכמה יעבור אל הבינה להבין דבר מתוך דבר ולחדש חידושים תמיד על ידי החכמה שלמד, בסוד: הבן בחכמה וחכם בבינה, שבכך תלוי שלימות תיקונו של אדם לקיים עליו השראתו של ההוא זיווגא עילאה דלא פסיק, וז"ש: **ומודע לבינה תקרא**.

*

החכמה שהוא העיקר מתחבר בגניזו עם דיבורה של הבינה
דרך החידושים מצד הבינה הוא כפי ערך הלימוד שקדם לו

"והמודע" הוא פחות "מאחות", לפי שהחכמה ודאי היא העיקר, שהרי הכל צריכים למארי חטייא, ואלמלא שקדם לו הלימוד של החכמה מה יהיה מחדש על ידי הבינה, ונמצא שהחכמה היא העיקר והבינה טפילה לה, וז"ש: **"אמור לחכמה אחותי את ומודע לבינה תקרא"**. אלא שבהיותו זיווג דלא איתפרש לעלמין, לפיכך אמר המלך החסיד: אחת דיבר אלקים שנים זו שמעתי, כי הבינה היא המדברת, דאיהי רוא דשם אלקים, כדכתיב: ויאמר אלקים וידבר אלקים, אבל החכמה מתחברת עמה בחיבור טמיר וגניז, ונמצא שהם שנים אלא שנחשבים כאחד מפני הקשר אמיץ שיש תמיד ביניהם, וזה סוד: שנים זו שמעתי, כי ז"ו עולה כמנין אחד. (משלי תנינא ז. ד.)

*

על ידי עסק בהבנת התורה מתקיימת חכמת התורה

'נוצר תורה בן מבין ורועה זוללים יכלים אביו' ... הסוד הוא, כי כבר ידוע שהתורה יצאה מיסוד אבא דאיהו טמיר וגניז גו יסוד אי', ולכן מי שזכה לחכמת התורה, צריך שיתעסק תמיד להבין דבר מתוך דבר, כדי שתתקיים החכמה בידו על ידי ההמשכה מן הבינה, דהא חו"ב לא

איתפרש זיווגייהו, ואם יטרח לקיים עליו השראת הבינה על ידי שמבין דבר מתוך דבר, בודאי שגם החכמה מתקיימת בידו, ואם לאו מסתלקת ממנו ונשאר בידים ריקניות. והוא כענין אמרם בספר יצירה: הבן בחכמה וחכם בבינה, כי זה בלא זה אי אפשר מאחר דאיהו זיווגא עילאה דלא פסיק, והבינה היא שמקיימת את החכמה, וז"ש: "נוצר תורה [תורה] – חכמה, נוצר – מתקיימת ע"י] בן מבין". אבל מי שנוהג זוללות בענין החכמה, שאינו חושש לטרוח בעיונו כדי להבין דבר מתוך דבר, בודאי שהחכמה עצמה דאיהי רזא דאבא, מסתלקת ממנו ונשאר בלא כלום, שמזה באה הכלימה, ועל רזא דא כתיב: "ורועה זוללים יכלים אביו".

*

בחוסר פלפולה של תורה גם ידיעת התורה מסתלקת

והנה במה שפירשתי על ענין 'הברו החצים' (ירמיה נא, יא) מובן יפה הטעם למה הברזל לברו מעלה חלודה מה שאין כן שאר המתכות. והוא מפני שהברזל מצד הדין הקשה שהחשך מתגבר עליו, וכל שכן בהעדר התנועה שמושכת את האור. הלא תראה שמשתמשים בגלגל הסובב של אבן המשחזת כדי להסיר את החלודה מן הברזל שעלתה עליו מפני העדר התנועה, ועכשיו התנועה הגדולה והתמידית היא תקנתו, כי אין תיקון המעוות אלא בהפכו. והוא כענין שאמר החכם 'אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל וחילים יגבר ויתרון הכשר חכמה' (קהלת י, י) ויפה פירשוהו רז"ל (תענית ח, א) לענין הלימוד. שהרי בעלי פלפול מושכים מצד הגבורה, ואם יתרפו במלאכתם החשך מתגבר ושכלם מעלה חלודה עד דאייקר להו תלמודייהו. ומהו תקנתהו, שיתעסקו 'ויתגברו' בפלפולם ביתר שאת ויתר עז, כענין ההשחזה לברזל, וז"ש 'וחילים יגבר'. ומ"ש 'ויתרון הכשר חכמה' הסוד הוא, לפי שהפלפול מצד הבינה, אבל כשאין פלפול גם החכמה מסתלקת, דהא חכמה ובינה אינן תרין רעין דלא פסק זיווגייהו מנייהו, בסוד הבן בחכמה וחכם בבינה, ולכן כדי לקיים [הכשר] את החכמה צריך הפלפול הבא מצד הבינה, וזה סוד 'ויתרון הכשר

חכמה'. (מרפא לשון, ירמיה נא)

כחות הקליפה נותנים בלב האדם לעזוב טורח העיון

ומ"ש בלשון הזה ורועה "זוללים", לפי שהכחות של הקליפה נקראים זוללים והם הנותנים בלבו לעזוב טורח העיון. ואם הולך אחרים ושומע לפיתויים, "יכלים אביו" דוקא, שהוא מובן יפה במה שפירשנו. (משלי תנינא כח. ז)

*

על ידי עיון התורה ניצל מאחיות התורה בתורתו

עוד: "דרך ישר לפני איש", אלו כ"ב אותיות התורה שהם כללות השפע, ויורדים בדרך ישר באלפא ביתא דאבג"ד. אלא "שאחריה דרכי מות", והם אותיות אחרונות רש"ת, שיורדים אל החצונים ואוחזים בהם ויונקים מהם, בסוד: פרש רשת לרגלי, רשת הכינו לפעמי. ואמנם מי שישתדל לעלות דרגא בתר דרגא בכח התבוננותו¹, ולהסתלק מרשת החצונים, עליו הכתוב אומר: כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף, והוא אשר יעופף בשכלו אל תעלומות החכמה², כנשר יעוף השמים. (עת לחננה ח"א עמ')

(759)

*

מוח הבינה-גבורות, הוא מוח השמאלי ונקרא מוח הדמיון

וגם בזה מובן יפה ענין אמרם ז"ל בספר הזהר (ח"ג רמ"ז, ב, ברע"מ)³, שהג' מוחין שיש בתוך ראשו של אדם ימין ושמאל ואמצעי המכריע, המוח הימין נקרא מוח המחשבה שהוא סוד מוח החכמה. השמאל נקרא מוח הדמיון, שהוא מוח הבינה ממש שעל ידו האדם מדמה מילתא למילתא ומבין דבר מתוך דבר [עיינן]. והאמצעי המכריע ביניהם

¹ בכח התבוננותו — וכמ"ש לעיל (כותרת ד"ה: העצל מלהשתדל וכו'): העליה ממדרגה למדרגה אינו נשלם כי אם על ידי הבינה — להעמיק בתורת ה' ולהוציא דבר מתוך דבר, כי הבינה בכח גבורותיה מקימה ומעלה, בסוד: אני בינה לי גבורה. עכ"ל, וכן בעוד מקומות רבים

² עי"ז שמשתדל לעלות דרגא בתר דרגא בכח התבוננותו — "יעופף בשכלו אל תעלומות החכמה".

³ וז"ל הזהר שם: ורמיזו דלהון לקבל תלת מוחין. חד מוח הזכרון. תניינא מוח המחשבה. תליתאה מוח הדמיון.

נקרא מוח הזכרון, שהוא סוד מוח הדעת הכלול מחו"ג שהם עשר הויות שעולים כמנין ס"ר, וכמנין ב' פעמים עין שהם ב' עיני השכל שהראייה והזכרון בדברים השכליים תלויה בהם, וזה סוד "וירא ה' כי סר לראות"¹. ('ברית עולם' שמות ג, ד)

*

חכמת התורה בלי עיון הוא חכמה שטחית

'סלסלה ותרוממך' (משלי ד, ח) לבי אומר לי, שהוא מלשון סל ממש, כמי שימלא סלו פירות ואחר כך מביאם לשוק למכור אותם. כך בענין החכמה, ימלא האדם את שכלו בתחלה מן ההקדמות והכללים שלה ואחר כך ילמדה לאחרים, כי בכך הכל ירוממוהו וישבחוהו ויבאו אצלו ללמוד מחכמתו, לפי שהכל צריכין למארי חטיא. ומ"ש: 'תכבדך כי תחבקנה', אין חיבוק אלא עיון אחר עיון בחשק גדול, כמי שמחבק את אשתו באהבה רבה, כי אז יחכם באמת, והכל יכבדוהו על חכמתו הממשיית, מה שאין כן על החכמה השטחית. כי מ"ש הכתוב: **כבוד חכמים ינחלו, אינו מדבר אלא על החכמים המעמיקים בעיונם ללמוד את החכמה כראוי, שאז ימצאו חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם.** משלי תליתאה כת"י)

*

גלות אדום עוצר השפע

וכח עיון התורה שובר המחיצה והשפע עובר בצמצום

ענין אמרם ז"ל (ראה שבת יא, א) תחת אדום ולא תחת ישמעאל. לפי שטובה תוכחת מגולה מאהבה מסותרת' (משלי כז, ה), וסוד 'תוכחת מגולה' היא בגלות אדום שאחזתו לצד שמאל. וזה סוד גם כן אמרם ז"ל בזהר חדש שבפסוק 'והיו חייך תלואים לך מנגד' בו נרמזה הגאולה, לפי שהגאולה אחרונה תהיה מגלות אדום ובגלות הזה החיים 'תלואים מנגד' ממש לפי שהוא סוד התוכחת מגולה, והשפע

¹ ס"ר – כמ"ש האריז"ל שער הפסוקים.

נעצר מן הגבורות הקשות, ונשאר בחוץ ^[מגולה] אל החצונים המתמצעים. ואעפ"כ בכח ההתבוננות הגדול והעיון החזק הערלה משתברת ועובר בצמצום. ואותו המיעוט הוא יקר מפז ומכתם, כי הוא אש העולה ^[בחי' גבורות] והשגתו עצומה. וכל שכן כשיהיה נתקן לגמרי 'ונוגה כאור תהיה'. ונרמז סודו אל המברר במ"ש 'אביאך אל בית אמי תלמדני אשקך מיין הרקח מעסיס רמוני', כי 'בית אמו' זהו צד שמאל ממש ששרשו מן הבינה, ושם סוד 'יין הרקח ועסיס הרמון' ששניהם אל השמאל, והבן. (ספר הליקוטים, א, עמוד טו)

*

גרסה ועיון – ב' סוגי מלחמה נגד היצר

והיצר לוחם בג' מיני כלי זיין של אש, וכנגדם ילחם עם מימי התורה שמכבין את האש. של חתוך ארמ"י ד"א תאליי"ו ^[סכין, חרב, שטוח]. ושל חידוד ארמ"י דא פונט"ה ^[סיף, קצה חד], וכנגדם התורה גם כן מגן וצנה, אלא שהגירסא כנגד הראשונים, והעיון כנגד האחרונים. וגם תשובה ומע"ט שהם כתריס בפני הפורענות. (ספר הליקוטים, א, עמוד יז)

*

דרכי הלימוד – גרסה ועיון הם כהנהגת איש ואשתו

'תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב' א"ת מורשה אלא מאורסה, כמו שאמרו רז"ל. ולכן צריך להתנהג עמה כאיש עם אשתו ממש, לעיין בה ולחזור ולעיין בה כדי להבין את הדברים על בורים. כענין אמרם ז"ל: כל הבועל ושונה הויין ליה בנים זכרים. וכן צריך לעשות בזאת האשה הקדושה, שאם יעיין בה כלאחר יד פעם אחת בלבד ולא ישנה, לא יבין כי אם בשטחיות ולא ירד לעומקן של דברים, כמו הבנות נקבות למי שבועל ואינו שונה. וזה הטעם לענין אמרם ז"ל: הפוך בה והפוך בה דכלא בה, כפל ההפיכה, שהוא מכון אל הבועל ושונה. וכן מעלה גרה סימן טהרה, ודי למבין (ספר הליקוטים, א, עמוד יט)

*

עיבור נשמות צדיקים מסייעים לאדם כפי החלק בתורה שהוא טורח

ב

מ"ש 'כי פועל אדם ישלם לו', דע כי כשם שאדם מושך עליו כך מושכין לו, בין בכלל בין בפרט. כיצד, אם ידבק בעניני הקדושה ונמשך אחריהם כך 'מושכין' לו מלמעלה, ואם מקדש את עצמו מעט מקדשין אותו הרבה. וכן להפך אם נמשך אחרי עניני הטמאה זה בכלל, ובפרט אם יעסוק דרך משל 'בפשט', מושכין לו מפשרטן של דברים 'מגולות תחתיות'. וכן בכל ד' חלקי הפרד"ס. וכל שכן 'בסוד', מושכין לו 'מגולות עליות', ועולה האדם ודאי כפי מה שרוצה לעלות. ועוד לו המשכה פרטית מן הפרטית בין בתלמוד בין במעשה, שבא לו סיוע מנשמותיהן של צדיקים ושל חכמים. ואם הוא מעיין בספר פלוני, יבא לו סיוע להבין ולהשכיל מנשמתו של פלוני שחיבר אותו. וכל שכן אם הוא יכוין בכך בעת לימודו. ואפילו במאמר אחד בלבד, יבא לו סיוע להבינו מבעל המאמר עצמו ע"י עיבור הנשמות, שהוא דבר גדול שנעשה תמיד בכל רגע, אם טוב ואם רע כפי מעשיו של אדם, שמתעברים בו נשמותיהם של צדיקים אם יבא לעשות טוב. וזה סוד 'שמסייעין אותו למי שבא ליטהר'. ומתעברים בו נשמותיהם של רשעים כשבא לעשות רע, כי מצא מין את מינו וניעור וימצא מנוח בדומה לו.

בגרסה מסייעין לו לידע דברים שנעלמו ממנו

בעיון – להבין דברים אחרים מתוך הדברים שעמד עליהם בחכמתו

והעיבור נעשה בין בנשמה על ידי המחשבה, בין ברוח על ידי הדיבור, בין בנפש על ידי המעשה. ולכן המשכיל יזהר מאד בג' אלו לשמור אותם מתוקנים כראוי, כדי שיזכה לעיבורים מצד הטוב, כי 'פועל אדם ישלם לו וכארח איש ימציאנו'. אם האדם מושך מצד החכמה, כך מושכין לו, והוא לידע את הדברים שנעלמו ממנו. ואם מושך מצד הבינה כך מושכים לו, והוא להבין דברים אחרים מתוך הדברים שעמד עליהם על ידי חכמתו. עוד, כשם שאדם מושך עליו כך מושכין אם בכח אם ברפיון. אם בכח יגיע לעומקן של דברים, ואם ברפיון לא

יזכה אלא לשטחיותן בלבד. וזה סוד אמרם ז"ל: אין דברי תורה מתקיימים אלא על הממית עצמו עליהן, שנאמר 'זאת התורה אדם כי ימות באהל' כלומר: 'זאת התורה' העמוקה והאמיתית - כשהאדם טרח הרבה להשיגה, בענין שנאמר אם תבקשנה ככסף וגו' אז תבין וגו', ודי בזה לעניננו (ספר הליקוטים, א, עמוד כו)

